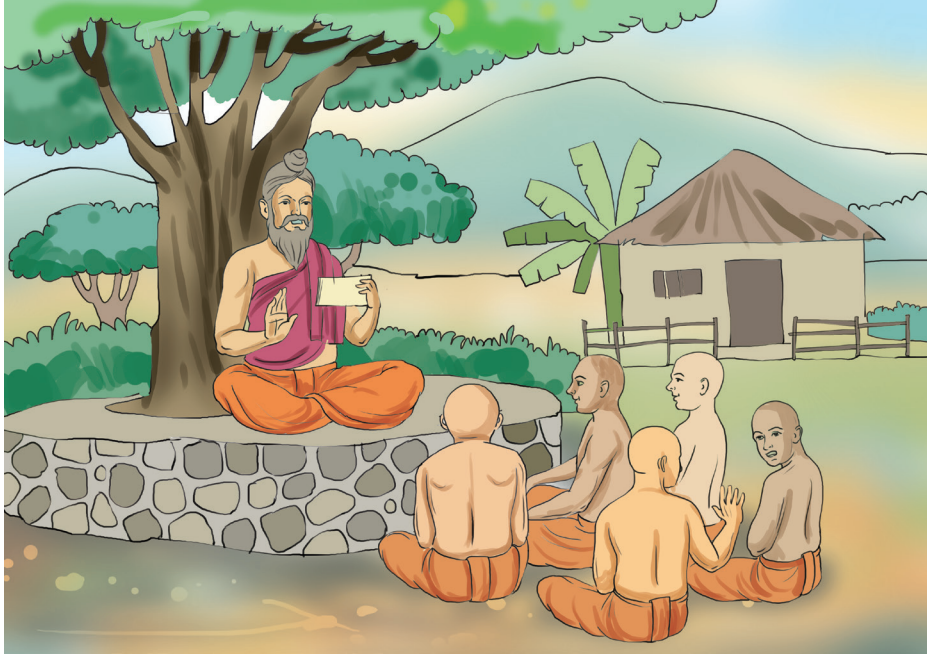

४. विणयरस माहप्पं

विनय म्हणजे नम्रता, विनय म्हणजे आदरभाव, विनय म्हणजे आत्मविकास, विनय म्हणजे आज्ञाधारकता, विनय म्हणजे दुराचाराचा त्याग, विनय म्हणजे क्षमा, विनय म्हणजे चारित्र्यसंपन्नता. अशा विविध गुणांनी युक्त विनयी व्यक्तींचा सर्वत्र आदर केला जातो. विनयी व्यक्तीचे सर्वांशी मैत्रीचे संबंध असतात; परंतु अविनयी व्यक्तीच्या अविनयी आचार-विचारांमुळे शत्रुत्वच वाढत जाते. अविनयी व्यक्तीचा कोणीही आदर करत नाही. थोडक्यात अविनयी आचरण म्हणजे आत्मनाशाची पहिली पायरीच होय.

ज्ञान देणाऱ्या गुरूंशी विनयाने आचरण केल्याने विद्येची प्राप्ती होते; परंतु गुरूंच्याविषयी मनात गैरसमज करून घेतलेल्या व्यक्तीस विद्येची, ज्ञानाची प्राप्ती तर होत नाहीच, उलट त्या व्यक्तीवर अज्ञानाने संकटेच येतात. अविनयी व्यक्ती म्हणजे आयुष्याचा मार्ग चुकलेली व्यक्तीच होय, म्हणून सर्वांशी विनयी आचरण करणे लाभदायक असते.

जैन आगमग्रंथातील 'उत्तरज्झयणसुत्त' या ग्रंथातील 'विणइज्जं' अध्यायातून काही निवडक गाथा घेतलेल्या आहेत. विद्यार्थ्यांनी आपल्या गुरूंशी विनयाने आचरण केल्याने आणि अविनयाने आचरण केल्याने काय परिणाम होतो, ते या कवितेतून स्पष्ट केलेले आहे. त्यामुळे विद्यार्थी आणि गुरू यांच्यामधील नाते अधिक दृढ होण्यास मदत होईल असे वाटते.

आणा-निद्देसयरे गुरूण-उववाय-कारए।
इंगियागार-संपन्ने से विणयीए त्ति वुच्चई॥१॥

आणा-निद्देसयरे गुरूणं अणुववाय-कारए।
पडिणीए असंबुद्धे अविणयीए त्ति वुच्चई॥२॥

जहा सुणी पूइ-कणी निक्कसिज्जइ सव्वसो।
एवं दुस्सील-पडिणीए मुहरी निक्कसिज्जइ॥3॥

तम्हा विणयं एसिज्जा सीलं पडिलभेज्जए।
बुद्ध-पुत्त-नियागट्ठी न निक्कसिज्जइणं कण्हई॥4॥

निसंते सियामहुरी बुद्धीण अंतिए सया।
अट्ठ-ज्जुत्ताणि सिक्खिज्जा निरट्ठाणि उ वज्जाए॥5॥

अणुसासिओ न कुप्पिज्जा, खंतिं सेविज्ज पंडिए।
खुड्ढेहिं सह संसग्गिं हासं कीलं च वज्जए॥6॥

आहच्च चंडालियं कट्टु न निण्हविज्ज कयाइ वि।
कडं कडे त्ति भासेज्जा, अकडं नो कडि त्ति य॥7॥

अणासवा थूलवया कुसीला मिउं पि चंडं पकरिंति सीसा।
चित्ताणुया लहु दक्खोववेया पसायए ते हु दुरासयं पि॥8॥

ना पुट्ठो वागरे, किंचि पुट्ठो वा नालियं वए।
कोहं असच्चं कुव्वेज्जा, धारेज्जा पियमप्पियं॥9॥

पडणीयं च बुद्धाणं वाया अदुवा कम्मणा।
आवी वा जइ वा रहस्से नेव कुज्जा कयाइ वि॥10॥

जम्मे बुद्धा-अणुसासंति सीएण फरूसेण वा।
मम लाभो त्ति पेहाए समओ तं पडिस्सुणे॥11॥

रमए पंडिए सीसं हयं भद्दं व वाहए।
बालं सम्मइ सासंतो गलियस्सं व वाहए॥12॥

पुत्तो मे भाया नाइ त्ति साहू कल्लाणं मन्नइ।
पाव-दिट्ठी उ अप्पाणं सीसं दासु त्ति मन्नई॥13॥

न कोवए आयरियं अप्पाणं पि न कोवए।
बुद्धोवघाई न सिया, न सिया तोत्त-गवेसए॥14॥

आयरियं कुवियं नच्चा पत्तिएण पसायए।
विज्झवेज्जा पंजलिउडो व एज्ज न पुणु त्ति य॥15॥

धम्मज्जियं ववहारं, बुद्धेहा-आयरियं सया।
तमायरंतो ववहारं गरहं नाभिगच्छई॥16॥

(‘उत्तरज्झयण सुत्त’ अ-1, गाथा 1 ते 42)

आणा-निर्देसयरे - आज्ञेनुसार वागणाच्या
 उववाय - संपर्क, सान्निध्यात
 इंगियागार - हावभाव
 संपन्ने - जाणण्यात कुशल
 से - त्यास, त्याला
 अनिर्देसयरे - न वागणारे
 पडिणीए - प्रतिकूल
 असंबुद्धे - तत्त्व न जाणणारा, अज्ञानी
 सुणी - कुत्री
 पूड-कणी - कान सडलेली
 निक्कसिज्जइ - हाकलणे, बाहेर काढणे
 कट्ट - घडणे, करणे, होणे
 पडिलभेज्जए - लाभ होणे, प्राप्ती होणे
 अणुसासिओ - समज देणे
 कुप्पिज्जा - रागवले
 खंति - क्षमा
 खुड्ढेहि - क्षुद्र, सामान्य
 कडं कडे - केले तर केले
 भासेज्जा - सांगावे
 अणासवा - आज्ञा मोडणारे
 थूल-वया - अविचाराने बोलणारे
 चित्ताणुया - चित्त, मनाप्रमाणे वागणारे
 दक्खोववेया - दक्षतेने वागणारे
 पुटो - विचारले
 वागरे - बोलणे
 नालियं - खोटे न बोलणे
 पियमप्पियं - प्रिय अप्रिय
 अदुवा - अथवा
 कम्मुणा - कर्माने, क्रियेने

जम्मे - जेव्हा, ज्यावेळी
 सीएण - शीतल, कोमल
 फरूसेण - कठोर
 पेहाए - दक्षता, एकाग्रतेने
 त्ति - असा, अशी, असे
 गलियस्स - गळणारे, निकृष्ट, अडेल
 वुच्चई - म्हणणे
 मुहरी - बडबडणारा
 तम्हा - म्हणून
 एसिज्जा - इच्छा करणे
 बुद्ध - आचार्यांना, गुरूंना
 नियागट्टी - मोक्षाची इच्छा
 कणहुई - कोठेही
 निसंते - शांत असावे
 सिया - सतत, नेहमी
 अट्टज्जुत्ताणि - अर्थपूर्ण
 निरट्टाणि - निरर्थक
 वज्जाए - वर्ज्य करणे
 संसग्गि - संपर्क करणे
 चंडालिय - अपराध, दुरावा
 निण्हविज्ज - लपविणे
 कयाइ वि - केव्हाही, कधीही
 मिउं - मृदू, कोमल, शांत
 चंड - क्रोधिष्ठ
 सीसा - शिष्य
 पसायए - प्रसन्न करणे
 दुरासयं पि - कठोर, तापट
 वाया, वए - बोलणे, वाणी
 असच्चं - असत्य, निष्फळ करणे

कुव्वेज्जा - करावे

नेव - नाही

आवी - उघडपणे

रहस्से - गुप्तपणे

पडिस्सुणे - ऐकावे

हयं - घोडा

भद्द - उत्तम, चांगले

बालं - मूर्ख, अज्ञानी

सम्मइ - थकणे

सासंतो - शिकविणे, शासनकाळ

नाइ - नातेवाईक

कल्लाणं - चांगला

उवघाई - विघातक

तोत्त - त्रस्त, दुःख, त्रास

गवेसिए - शोधणे

बुद्धेहायरियं - बुद्धीवानांनी आचरलेले

तमायरंतो - त्याचे आचरण करताना

नच्चा - जाणून

मेहावी - ज्ञानी

जायाए - होणे

भूयाणं - जीवांचा

पत्तिण - प्रयत्नपूर्वक, आदराने

एज्ज - करणे

विज्झवेज्जा - शांतपणे

पंजलि-उडो - हात जोडून

गरह - निंदेला

नाभि-गच्छई - जात नाही, होत नाही

सरणं - आधारस्थान

जगई - पृथ्वी, जग

कृती

1. खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

- विनयी विद्यार्थी कोणास म्हटले जाते?
- विनयी विद्यार्थ्यांची तुलना कोणाशी केली जाते?
- कोणता विद्यार्थी गुरूंच्या आदरास पात्र होतो?

- उत्तम जातीच्या
घोड्यावरून प्रवास
करणारा

- आचार्यांना पुत्राप्रमाणे
असणारा

2. संदर्भासहित स्पष्टीकरण करा.

- 'न कोवए आयरियं अप्पाणं पि न कोवए।'
- 'रमए पंडिए सीसं हयं भद्दं व वाहए।'
- 'जहा सुणी पूइ-कणी निक्कसिज्जई सव्वसो।'

4. आकृती पूर्ण करा.

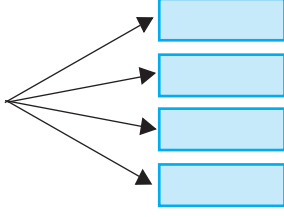
- उत्तर-अध्ययन सूत्र ग्रंथाचे
आगम ग्रंथातील स्थान →

- विनयी विद्यार्थ्यांची
लक्षणे

3. कोण ते लिहा.

- गुरूंच्या विषयी गैरसमज
करून घेणारा

(iii) अविनयी विद्यार्थ्याची
लक्षणे

5. खालील गाथा पूर्ण करा.

- (i) तम्हा विणयं एसिज्जा -----।
- (ii) नच्चा नमइ मेहावी -----।
- (iii) धम्मज्जियं ववहारं -----।
- (iv) ना पुट्ठो वागरे, किंचि पुट्ठो वा -----।
- (v) कडं कडे त्ति भासेज्जा, अकडं -----।

6. खालील शब्दांना प्राकृतातील शब्द सांगा.

- (i) बडबडणारा -
- (ii) क्षमा -
- (iii) शिष्य -
- (iv) घोडा -

7. उपक्रम :

वर्तमानकाळातील गुरू आणि शिष्य यांच्यातील
संबंधाविषयी माहिती लिहा.

